

BSO 8 TOT 12 JAAR

COLOFON

Boom beroepsonderwijs
info@boomberoepsonderwijs.nl
www.boomberoepsonderwijs.nl

Auteur: Karin Stolk-Haak
Inhoudelijke redactie: Tamara van Gemert

Titel: BSO 8 tot 12 jaar

ISBN: 978 90 372 6326 8

Bronvermelding:

Eerste druk/ eerste oplage

© Boom beroepsonderwijs 2022

Behoudens de in of krachtens de Auteurswet gestelde uitzonderingen mag niets uit deze uitgave worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen of enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Voor zover het maken van reprografische verveelvoudigingen uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikel 16h Auteurswet dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoedingen te voldoen aan de Stichting Reprorecht (www.reprorecht.nl). Voor het overnemen van (een) gedeelte(n) uit deze uitgave in bijvoorbeeld een (digitale) leeromgeving of een reader in het onderwijs (op grond van artikel 16, Auteurswet 1912) kan men zich wenden tot Stichting Uitgeversorganisatie voor Onderwijslicenties (Postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp, www.stichting-uvo.nl).

De uitgever heeft ernaar gestreefd de auteursrechten te regelen volgens de wettelijke bepalingen. Degenen die desondanks menen zekere rechten te kunnen doen gelden, kunnen zich alsnog tot de uitgever wenden.

Door het gebruik van deze uitgave verklaart u kennis te hebben genomen van en akkoord te gaan met de specifieke productvoorwaarden en algemene voorwaarden van Boom beroepsonderwijs, te vinden op www.boomberoepsonderwijs.nl.

INHOUD

	Werken met dit keuzedeel	4
Hoofdstuk 1	De ontwikkeling van 8- tot 12-jarigen	7
	Cognitieve ontwikkeling: theorieën	8
	Cognitieve ontwikkeling in de praktijk	9
	Sociaal-emotionele ontwikkeling	11
	Seksuele ontwikkeling	13
	Morele ontwikkeling	16
	Fysieke en motorische ontwikkeling	18
	Begrippen	22
Hoofdstuk 2	Competenties van de PM'er	25
	Interactievaardigheden en opvoedingsstijlen	26
	Gespreksvoering met kinderen	29
	Mindset	30
	Groepsdynamiek	33
	Pesten en Early Life Stress	34
	Kinderen met een hulpvraag	37
	Begrippen	42
Hoofdstuk 3	Een inspirerend activiteiten aanbod	45
	Spelvormen en spelmateriaal	46
	Digitale media	48
	Buitenspelen en bewegen	51
	Verskillende activiteitengebieden	53
	Superhelden	57
	Kinderparticipatie	58
	Begrippen	62
Hoofdstuk 4	Organisatiegebonden taken	65
	De inrichting van een bso	66
	Samenwerken met andere organisaties	69
	Veiligheid op de bso	70
	Samenwerking met ouders	73
	Begrippen	78
Hoofdstuk 5	Uitdaging	81
	Uitdaging	81
	Index	84

WERKEN MET DIT KEUZEDEEL

Digitale leeromgeving

Bij sommige opdrachten heb je hulpmiddelen nodig, bijvoorbeeld filmpjes, formulieren of een link naar een website. Deze staan allemaal in de digitale leeromgeving. Het icoontje in de vorm van een wereldbol verwijst naar de digitale leeromgeving. Om hier te komen ga je naar digitaal.boomonderwijs.nl/beroepsonderwijs.

Eerste keer inloggen in de digitale omgeving

Voordat je de digitale leeromgeving kunt gebruiken, moet je je licentie activeren.

- Overleg met je docent welk type account je gebruikt.
- Ga naar www.boomberoepsonderwijs.nl/licentie.
- Bekijk de instructiefilm of lees het stappenplan.
- Volg de stappen.

Daarna kun je aan de slag!

Bso 8 tot 12 jaar

Dit verdiepende keuzedeel is van betekenis voor pedagogische medewerkers (PM'ers) die werken met groepen oudere kinderen in de buitenschoolse opvang (bso). Dat kunnen mensen zijn vanuit de opleiding Pedagogisch Werk, maar ook met een achtergrond in Sport en Bewegen of Onderwijsassistent. Buitenschoolse opvang kan een positieve invloed op de ontwikkeling van kinderen hebben, mits deze opvang van goede kwaliteit is. Deze kwaliteit hangt voor een groot deel af van de professionaliteit van de PM'ers. Het werken met oudere kinderen op de bso vraagt om specifieke kennis en begeleidingsvaardigheden, zoals ontwikkelingsmijlpalen, prepuberteit, talentontwikkeling, kinderpacticatie, inclusie, mediawijsheid, omgaan met pesten, het herkennen van verslavingsproblematiek, coachend begeleiden, enzovoort.

In dit keuzedeel komen dit soort actuele thema's aan de orde.

Om aan dit keuzedeel te kunnen deelnemen, moet er contact gelegd worden met een bso-locatie waar enkele beroepsopdrachten en de uitdaging daadwerkelijk uitgevoerd kunnen worden met groepen kinderen in de leeftijd van 8 tot 12 jaar. Ook moet daar iemand bevoegd en bereid zijn deze opdrachten af te tekenen.

Bekijk het filmpje.

Beantwoord de volgende vragen. (Dit kan individueel, maar ook in de vorm van een groepsgesprek.)

- Wat herinner jij je van de tijd na school, toen je jong was?
- Wat was vroeger jouw favoriete bezigheid na schooltijd?
- Wat inspireert jou om in de bso te willen werken?
- Wat heb jij 'in huis' aan vaardigheden om kinderen van 8 tot 12 jaar een fijne tijd na school aan te bieden?

Leerdoelen

1. Je hebt kennis van mijlpalen in de ontwikkeling van kinderen in de leeftijd van 8 tot 12 jaar.
2. Je weet hoe je voor kinderen van 8 tot 12 jaar in de bso een inspirerend coach kan zijn en je kunt dit ook in praktijk brengen.
3. Je bent op de hoogte van actuele kennis rondom thema's met betrekking tot de ontwikkeling van kinderen van 8 tot 12 jaar.
4. Je voelt aan hoe je kan aansluiten bij de interesse en leefwereld van deze leeftijdsgroep en kan dit vertalen naar een inspirerend activiteitenprogramma.
5. Je betreft kinderen actief bij het samenstellen van een activiteitenprogramma.
6. Je kunt groepen kinderen van 8 tot 12 jaar aansturen en begeleiden.
7. Je kunt samenwerken met ouders, collega's en organisaties in de buurt.

Dit keuzedeel bestaat uit:

- *Theorie, begrippen en opdrachten*

Hierbij leer je over en oefen je met de praktijk. In sommige opdrachten werk je aan beroepsproducten, deze opdrachten herken je aan [BP]. Deze beroepsproducten verzamel je in je portfolio en heb je nodig om de uitdaging aan het einde van dit keuzedeel goed af te ronden.

Beroepsproducten in dit keuzedeel:

- een verslag van interviews met vier kinderen in de leeftijd van 8 tot 12 jaar
  - een kringgesprek van minimaal een uur, met minimaal acht kinderen in de leeftijd van 8 tot 12 jaar over een of meer (maximaal vier) van tevoren gekozen onderwerp(en)
  - een programma voor een dag in de vakantie op de bso, gebaseerd op de interviews en het gesprek, dat aansluit bij de interesses en vaardigheden van kinderen van 8 tot 12 jaar en waarbij je moet samenwerken met een andere organisatie.
  - een plan van aanpak plus begroting voor de daadwerkelijke uitvoering van een activiteit
- *Test je kennis*
Hiermee kun je zelf je kennis van de theorie testen.
  - *Uitdaging*
Dit is het eindproduct en de afronding van het keuzedeel. Hier werk je gedurende het hele keuzedeel naartoe. In overleg met een bso, sportclub of andere organisatie die met groepen kinderen in de leeftijd van 8 tot 12 jaar werkt, ga je een goed voorbereide activiteit uitvoeren. Dit doe je met een groep van minimaal vier kinderen. Je evalueert met de deelnemers en schrijft zowel een reflectieverslag als een verslag om met de ouders te delen. Je verantwoordt de uitgaven en laat je prestatie beoordelen door iemand van de organisatie waar je de activiteit uitvoert.
  - *Theorietoets*
Je docent besluit of je ter afsluiting een theorietoets maakt.

HOOFDSTUK 1

DE ONTWIKKELING VAN 8- TOT 12-JARIGEN

Het is bijzonder om te zien hoe kinderen zich ontwikkelen. In de leeftijd van 8 tot 12 jaar veranderen kinderen van schoolkinderen in prepubers. Van jou als pedagogisch medewerker wordt verwacht dat je weet hoe de normale ontwikkeling verloopt en tijdig opmerkt wanneer een kind zich opvallend anders ontwikkelt dan gemiddeld. Het is gebruikelijk om bij de beschrijving van ontwikkelingspsychologische theorie gebruik te maken van een indeling in ontwikkelingsgebieden (of aspecten). Deze gebieden zijn niet strikt begrensd; een kind is natuurlijk altijd een geheel en ontwikkelt zich op al deze gebieden tegelijkertijd. Het gebruiken van zo'n kunstmatige indeling in de beschrijving van de ontwikkeling is vooral handig voor het overzicht. In dit hoofdstuk komt méér theoretische kennis aan de orde over de cognitieve, sociaal-emotionele en fysieke ontwikkeling van 8- tot 12-jarigen dan je in de basis van de opleiding al hebt geleerd. Deze extra theorie bereidt jou als pedagogisch medewerker nog beter voor op het werken in de bso.

Aan het eind van dit hoofdstuk

1. ken je belangrijke kenmerken en mijlpalen in de ontwikkeling van kinderen in de tweede helft van de basisschoolleeftijd
2. kan je belangrijke theorieën met betrekking tot de cognitieve en morele ontwikkeling in eigen woorden weergeven
3. weet je welke belangrijke thema's een rol spelen in de sociale ontwikkeling van 8- tot 12-jarigen
4. weet je welke invloed goede voeding en beweging hebben op de fysieke ontwikkeling en de gezondheid van kinderen.

Opdracht 1 Opwarmen en oriënteren

Bekijk de website en het filmpje.

- a. Maak een woordwolk met minimaal dertig woorden die bij je opkomen als je denkt aan kinderen in de leeftijd van 8 tot 12 jaar.
- b. Beschrijf drie herinneringen (levensgebeurtenissen) uit je eigen leven toen je tussen de 8 en 12 jaar oud was, die hebben bijgedragen aan jouw ontwikkeling.

Cognitieve ontwikkeling: theorieën

Bij het beschrijven van de cognitieve ontwikkeling zijn een paar namen van ontwikkelingspsychologen en begrippen uit hun theorieën belangrijk om te begrijpen en te onthouden: Piaget, Vygotsky en Gardner.

Jean Piaget was een Zwitserse ontwikkelingspsycholoog die leefde van 1896 tot 1980. Hij verdiepte zich vooral in hoe kinderen leren en ontwikkelde de cognitieve leertheorie. Volgens deze theorie is de cognitieve ontwikkeling afhankelijk van de interactie met de omgeving. Volgens Piaget leren kinderen door kennis die eerder is opgedaan te verbinden aan nieuwe ervaringen en inzichten. Hij onderscheidde vier fasen in de cognitieve ontwikkeling;

1. de sensomotorische fase
Sensomotorische ontwikkeling is het gebruikmaken van zowel je zintuigen als de motoriek. In de leeftijd van 0 tot 2 jaar spelen concrete voorwerpen daarbij een belangrijke rol; het kind experimenteert en ontdekt eigenschappen van dingen die het ziet, aanraakt en manipuleert.
2. de preoperationele fase
Vanaf de leeftijd van 2 tot 7 jaar leert een kind reageren vanuit zijn fantasie en zich een voorstelling maken van voorwerpen of situaties die niet direct waarneembaar zijn. De taalontwikkeling speelt daarbij een belangrijke rol: met het verwerven van taal komt namelijk het besef dat iets kan worden weergegeven, ook als het niet daadwerkelijk aanwezig is.
3. de concreet-operationele fase
Vanaf 7 tot 12 jaar ontdekt het kind dat hij zijn intuïtie kan gebruiken om logisch te redeneren en conclusies te trekken uit concrete situaties die hij meemaakt.
4. de formeel-operationele fase
Dit is de laatste fase in de cognitieve ontwikkeling. Vanaf 12 tot 15 jaar kan het kind veronderstellingen beredeneren en informatie die hij tot zijn beschikking heeft, in twijfel trekken.

Volgens Jean Piaget bevinden kinderen in de leeftijd vanaf 7 jaar zich in de concreet-operationele fase. Het kind ziet al wel logische verbanden, maar heeft nog wel behoefte aan concreet materiaal.

Enkel belangrijke begrippen in zijn theorie zijn:

- **reversibiliteit** (omkeerbaarheid)
Anders gezegd: het gegeven dat je een proces in gedachten kunt omdraaien.
- **conservatie** (behoud)
Het inzicht dat dingen van vorm kunnen veranderen, maar in aantal/hoeveelheid gelijk blijven. Bijvoorbeeld dat een lang smal glas evenveel water kan bevatten als een breed laag glas.
- **decentratie** (focus spreiden)
Het feit dat je je op meerdere aspecten tegelijkertijd kunt richten. Vanaf ongeveer 6 jaar kunnen kinderen decentreren. Ze kunnen nadenken over de verschillende factoren die ergens toe leiden, bijvoorbeeld over verschillende factoren die in combinatie kunnen leiden tot een ruzie.
- ontwikkeling van de logica
Kinderen leren de relatie begrijpen tussen tijd, afstand en snelheid.
- **categoriseren en classificeren** (ordenen)
Een kind kan dingen op volgorde leggen van groot naar klein, indelen in categorieën volgens bepaalde criteria en classificeren volgens bepaalde (ook meervoudige) criteria. Bijvoorbeeld alle kleine rode potloden die geslepen moeten worden, uit een bak selecteren.

Volgens **Lev Vygotsky** (1896-1934), een Russisch onderwijs- en ontwikkelingspsycholoog, is aangeboren intelligentie in combinatie met de mate waarin een kind op deze aangeboren mogelijkheden daadwerkelijk een beroep doet, bepalend voor het niveau van functioneren van een kind. Kalenderleeftijd doet er niet zo veel toe; het niveau van ontwikkeling van een kind wordt niet bepaald aan de hand van testen van wat hij kan en weet. Het gaat erom

wat de mogelijkheden zijn om tot een volgend, hoger niveau te komen met de hulp van de ouder, leerkracht en ook de PM'er van de bso. Deze personen hebben in zijn theorie een belangrijke rol. Vygotsky ging ervan uit dat kinderen uitgedaagd moeten worden om te leren in aansluiting op wat zij al weten. Deze uitdaging bevindt zich in de 'zone van naaste ontwikkeling'. Opvoeders kunnen kinderen helpen de sprong te maken van wat hij op een bepaald moment zelf al kan en weet naar waar hij, met hulp, potentieel toe in staat is.

Howard Gardner, een Amerikaan (1943), heeft het concept 'meervoudige intelligenties' bedacht. Volgens hem zijn er verschillende manieren waarop iemand intelligent kan zijn. Doordat bij iedereen weer andere intelligenties sterk ontwikkeld zijn, komt hij tot het idee van verschillende soorten slimheid. Ieder kind is intelligent, alleen op verschillende gebieden. Het is een mooi concept, waarop ook wel weer kritiek is van anderen die zeggen dat er onvoldoende wetenschappelijk bewijs is voor al deze intelligenties. Je kan het ook vaardigheden of talenten noemen; het ene kind blinkt enorm uit in rekenen en wiskunde, maar presteert wat minder in taal. Een ander kind kan bijzonder goed tekenen en knutselen, maar heeft weer moeite met theorie en gesproken uitleg. Dit verschilt per kind. Op de bso is het schoolse leren natuurlijk niet aan de orde, maar vallen verschillen tussen kinderen ook zeker op.

Opdracht 2 Logisch denken?

Kijk naar beide filmpjes.

- De kinderen in deze filmpjes zijn nog niet 'aangekomen' in de concreet-operationele fase wat het logisch denken betreft. Hoe heet het begrip dat hier in de praktijk te zien is?
- Op welke leeftijd vindt gemiddeld de omslag plaats dat kinderen dit principe gaan begrijpen?

Opdracht 3 Meervoudige intelligentie

Luister naar de podcast over meervoudige intelligentie.

- Zoek op internet met als zoekterm 'meervoudige intelligentie' en/of 'Howard Gardner' naar minimaal twee websites met informatie over dit concept.
- Maak een lijst van alle mogelijke intelligenties en licht deze toe aan de hand van voorbeelden.
- Welke kritiek hebben anderen op deze theorie?
- Wat vind jij van deze kritiek?
- Wat kan jij met deze visie op intelligentie in je werk op de bso? Geef twee argumenten waarom deze informatie nuttig kan zijn.

Cognitieve ontwikkeling in de praktijk

Vanaf een jaar of 8 à 9 ontwikkelen kinderen zich van schoolkinderen tot prepubers. Vooral in cognitief opzicht is dat goed merkbaar: kinderen kunnen steeds beter zelfstandig werken en zelf problemen oplossen. Ze leren niet alleen lezen, schrijven en rekenen, maar ook steeds meer kennis over bijvoorbeeld geschiedenis, aardrijkskunde en actuele maatschappelijke ontwikkelingen. Lezen en schrijven lukt de meeste kinderen in deze leeftijdsfase wel, al is dat natuurlijk wel afhankelijk van hun aanleg. Dat geldt ook voor ingewikkelder taken zoals omgaan met geld. Vaardigheden zoals aardrijkskunde, geschiedenis, natuur en techniek komen op school aan de orde, maar hiervan kun je in de bso ook goed gebruikmaken bij het organiseren van activiteiten. Naarmate kinderen ouder worden, leren ze ook nadenken over hun eigen denken en leren, bijvoorbeeld over manieren hoe ze dingen het beste kunnen onthouden. Denken over het denken zelf wordt ook wel **metacognitie** genoemd. De blik op de wereld wordt tussen de 8 en 12 jaar steeds breder. Zaken zoals natuurrampen, oorlogen, milieu en dierenleed kunnen kinderen bezighouden. Ook het kritisch vermogen van kinderen ontwikkelt zich; zaken worden gedetailleerd onderzocht en met andere producten vergeleken. **Abstract denken** wil zeggen dat er geen afbeeldingen of concrete voorwerpen meer nodig zijn. Een kind in deze fase leert dingen 'in zijn hoofd' te doen. Het oudere schoolkind is goed in staat om abstract te denken.

Over het puberbrein

De hersenen van kinderen in de leeftijd van 8 tot 12 jaar zijn nog volop in ontwikkeling. Er komen van het vierde levensjaar niet méér hersencellen bij, wel er worden steeds meer onderlinge verbindingen aangelegd tussen de cellen. Zo kunnen er beter verbanden gelegd kunnen worden tussen eerder opgedane leerervaringen en nieuwe ervaringen. Hersenen bestaan dus uit cellen en verbindingen. Het is zelfs zo dat verbindingen tussen hersencellen die niet gebruikt worden, verdwijnen. Dit wordt ook wel **pruning** genoemd: het wegsnoeien van eerder aangelegde verbindingen tussen hersencellen als gevolg van het niet actief gebruiken ervan. De verbindingen tussen hersencellen die wel veel gebruikt worden, worden sterker en dikker. De hersenen van kinderen zijn vanaf een jaar of 5 tot 20 jaar continu onder constructie; er wordt aan gewerkt! Meisjes ontwikkelen zich daarin sneller dan jongens. De hersenen groeien door tot het 23^e jaar of nog ouder; jongens zijn over het algemeen later 'klaar'. Het laatste stuk van de hersenen dat 'af' is, is de **frontaalkwab**. De frontaalkwab noemt men ook wel de prefrontale cortex. Het is een hersendeel dat zich aan in de voorzijde van het brein bevindt en betrokken is bij bewuste handelingen, bij hogere executieve vaardigheden. Denk aan plannen of vooruitdenken. Het wordt ook wel de cockpit of manager van het brein genoemd. Op de leeftijd van 8 tot 12 jaar is dus nog geen sprake van het goed kunnen overzien van taken en afspraken. Er wordt wel beweerd dat typisch pubergedrag van jongeren zou samenhangen met het feit dat de frontaalkwab nog niet volgroeid is. Jongeren kunnen echter wel complexe games spelen; afhankelijk van de taak en de motivatie kan de frontaalkwab dus zeker wel actief zijn bij bepaalde handelingen. Tijdens het veranderingsproces is het soms chaotisch in het puberhoofd. Dat verklaart veel van de wisselvalligheid in het gedrag van pubers. Daarbij speelt ook mee dat de hersencellen worden beïnvloed door hormonen, die in de prepuberteit een grotere rol gaan spelen.

Opdracht 4 Het puberbrein

Kijk naar het filmpje van het Centrum voor Jeugd en Gezin en beantwoord de volgende vragen.

- Zou jij ouders met vragen over lastig gedrag van hun kind dit filmpje aanraden?
- Waarom wel of waarom juist niet?

